

DEBATS CONFINATS FÒRUM AGRARI DEL PRIORAT

AIGUA, REG I CANVI CLIMÀTIC DIMARTS 12 DE MAIG

L'aigua és essencial per a la vida. En una comarca on la pluja que cau en règim mediterrani i sotmès a grans irregularitats, juntament amb l'orografia i els terrenys pedregosos, fa que es combinin en intervals força petits de temps crescudes abundoses dels rius i sobreiximents de fonts i pous amb sequeres dramàtiques, contrast que podria accentuar-se amb l'accelerament del canvi climàtic. Tots aquests elements tenen una incidència en l'economia bàsica de la comarca, l'agricultura, però també en la disponibilitat d'aigua per a usos domèstics i dels sectors de transformació (cellers, molins) i turístics. S'ajunta a més una problemàtica que ja es pot considerar estructural, que és la gestió insostenible a la que es sotmet el riu de Siurana, una de les tres conques-àrees de reg de la comarca junt amb la del pantà dels Guiamets i la del riu de Montsant. Les diferències evidents en oportunitat entre aquestes tres zones fan plantejar l'inici del debat en relació a la situació del riu de Siurana i la seva dubtosa gestió que deixa el riu i la seva conca en una situació precària o fins i tot dramàtica. És per això que comencem el debat demanant a en Santi Borràs, de la Plataforma pel Riu Siurana que ens faci un balanç històric de la situació del riu en relació als usos agraris:

SITUACIÓ RIU SIURANA – Relació amb l'agricultura

SANTI BORRÀS

El Baix Camp, abans que es fes no ja el pantà de Siurana, sinó el de Riudecanyes, era terra de secà. Hi havia mines subterrànies, ja que té un aqüífer molt porós, que no té res a veure amb l'aqüífer de bona part del Priorat. Excepte la zona de Bellmunt, a causa de la mineria i les seves galeries subterrànies on s'emmagatzema aigua, les llicorelles del Priorat no donen per tenir un bon aqüífer. No és el cas d'una zona de rieres com el Baix camp, que és una esponja amb muntanyes al darrere; de la Mussara fins a la Mola, que donen molta aigua. En temps dels àrabs ja s'extreia aquesta aigua a partir d'aquestes mines subterrànies. Però tot i així, si anem a 150 anys vista, a finals del 1800 i principis del 1900 el 70-80% de l'agricultura del Baix Camp o el Camp de Tarragona era de secà. Des d'aleshores i gràcies al sistema de gestió del pantà de Riudecanyes alimentat per l'aigua del riu de Siurana, i posteriorment pel pantà de Siurana, el Baix Camp ha pogut fer una revolució agrària. Tot i això, i en vista de l'actual situació de la pagesia al Baix Camp, aquesta revolució es pot considerar fallida, ja que s'ha fet basant-ho pràcticament tot en l'avellana. Avui en dia només cal passar per les carreteres que voregen el Camp de Tarragona, Reus, Riudoms, les Borges, la Selva... per veure la quantitat de camps d'avellaners abandonats, camps que la gent s'està traient del damunt.

Hi ha molts punts de vista des d'on es pot encarar i enfocar tot el tema de relacionar aigua amb productivitat agrícola o agrària i de pas fixar la gent al territori. Sembla evident que en el moment en que el Priorat vagi recuperant a poc a poc o més de pressa la gestió de l'aigua de la seva pròpia conca, i a partir de polítiques de dinamització, hauria d'augmentar la riquesa de la comarca. Això hauria d'ajudar indirectament o directa a fixar població al territori i a potenciar la sobirania alimentària del priorat, que està sota mínims. No es tenen dades del cert, però al voltant del 80-90% de la fruita i verdura que serveixen els restaurants i cases de pagès (possiblement aquesta dada seria extensible al comerç local) ve de fora de la comarca, molta del Mercat del Camp, on la majoria de pagesos del Camp de Tarragona venen els seus productes que s'han regat amb l'aigua que ens estan espoliant del Siurana.

És un peix que es mossega la cua. En tot cas la recuperació d'aquesta aigua no ha d'anar només per recuperar el cabal ecològic que tots volem sinó sobretot per dinamitzar econòmicament la comarca, perquè l'aigua és la base per a la vida al Priorat, el PAISATGE. Mentre no ens vingui cap desgavell de parcs eòlics o línies de molt alta tensió, etc. no hi haurà canvis estructurals massa seriosos, però la recuperació de l'aigua sí que comportaria una petita revolució interior a nivell de produir allò que la comarca consumeix, sobretot, i un gran incentiu per a l'economia d'intercanvi local, ara pràcticament inexistent.

Cal insistir en el fet que al Baix Camp, a les Borges del Camp concretament, hi havia 40-50 cups de vi, de 20, 25, 30.000 l i cada cup s'omplia cada any de raïm relativament bo. Avui en dia no es fa ni un litre de vi a les Borges. Està tot abandonat, és tot bosc, fins i tot el regadiu. L'agricultura de secà ja ho té complicat, però és que la de regadiu, al Camp de Tarragona, avui en dia està una mica sota mínims.

Sense conèixer en profunditat l'afectació que la impossibilitat de regar pot tenir en el sector del vi, cal considerar com a molt interessant un segon o tercer braç econòmic que podria aportar l'aigua en el cas de la fruita i la verdura. Així l'economia del Priorat seria més diversa, menys dependent del sector turístic o vinícola. Aquesta dependència només pot ser considerada una debilitat tot i la fortalesa actual d'aquests sectors.

Sense conèixer en detall les necessitats hídriques de la vinya i l'olivera, i entenent que un gran volum d'aigua s'ha de destinar per aquests conreus, cal reivindicar els horts a la vora del riu com a zones estratègiques a nivell econòmic i d'alt valor ecològic i per poder avançar en la sobirania alimentària, cosa que ja era necessària però que ara, amb el món del covid-19 és ja una necessitat imperiosa.

MODERADOR

Si no marxés l'aigua del Siurana cap a Riudecanyes, consideres que seria factible poder regar amb reg de suport tota la conca del riu Siurana des de Cornudella fins a Falset, no pas mantenint un cabal ecològic sinó gaudint d'un riu viu?

SANTI BORRÀS

Per intuïció diria que sí, però s'hauria de fer un estudi. Des de Riudecanyes s'estan regant unes 3.500 – 4.000 hectàrees amb l'aigua del Siurana. Es donen 60 m cúbics/hectàrea.

Si l'aigua no surt de la conca, tant si regues un hort a la vora del riu com si la regues en un coster, per filtració aquesta aigua torna al riu. L'aigua estarà més fonda, s'evaporarà, crearà aiguales a les nits, etc. però no marxa de la conca. És un recurs de la conca. El problema d'emportar-se'la fora és que no té possibilitat de tornar mai més al riu i és un recurs que es perd.

AFECTACIONS DE LA MANCA D'AIGUA I REG AL CONREU DE LA VINYA

PAGES DOQ PRIORAT

Cal puntualitzar que les terres d'argila són més susceptibles al canvi climàtic perquè a diferència de la llicorella, en què la profunditat de les arrels pot ser molt gran, les arrels als terrenys argilosos són molt més horitzontals i superficials. I són molt més sensibles a les onades de calor i a la sequera. Si aquestes terres no les pots treballar, si tens coberta vegetal i no tens reg, és molt difícil aguantar episodis de sequera.

Assegurar collita i qualitat és bàsic: Si la planta no acaba el procés de maduració correctament el raïm es panseix; el cep xucla lo seu most i baixa molt de qualitat. Surten vins pesats. Si sabem que ha de vindre una onada de calor, es pot reaccionar, regar i la planta pot estar mínimament hidratada. Fins i tot, si episodis com el de juny del 2109 es repeteixen, caldrà plantejar acabar posant xarxes d'ombreig. Totes les finques molt orientades a sol ponent, l'any passat, van tenir les carinyenes rostides. Enguany va millor perquè la primavera és com les d'abans (plujosa). Recomanaria no plantar cap cep sense reg de suport, almenys els primers anys per l'importància que els ceps puguin arrelar.

Cal dir que quasi totes les petites finques tenen una font, o un pou on se feia l'hort o tenen una riera o un barranc a prop... Tenim la capacitat d'emmagatzemar l'aigua a l'hivern. Pot ser de moltes maneres, sempre i quan, aquella bassa, aquell dipòsit, estiguin ben integrats al paisatge i tot estigui ben regulat per què planassos i turons no semblin una deixalleria. Hauríem de pensar que una bassa ben integrada, verda, de 200.000 l pot arribar a costar de 9.000 a 10.000 € i una instal·lació de reg, només les tuberies i les mangueres de goteig de 2'3l/hora sense automatitzar requereix una inversió mínima d'uns 6.000 €/ hectàrea. Es preferible plantar menys ceps i assegurar la inversió posant'hi el reg. La DOQ diu que no és recomanable el reg, perquè encara hi ha la visió del paísos nòrdics, que tenien un excés d'aigua i s'ajunta el concepte de reg amb quantitat. A la DOQ Priorat hi han 2.000 ha de vinya. Les vinyes molt velles, que quasi totes estan al llicorell, no necessiten aquest reg pràcticament per la profunditat de les arrels, però per a assegurar el futur cal també assegurar les vinyes joves i la inversió que es requereix per a la plantació. A l'agricultura ecològica (on acabarem tots) si no tenim reg no hi ha futur. Està comprovat que tots los mallols de vinyes joves que no s'han pogut regar i són ecològiques tenen un grau molt alt de baixes.

Cada vegada necessitem una agricultura més precisa i necessitem menys baixes en les vinyes joves. En una agricultura de precisió en que cal calcular els costos al milímetre, cada baixa o buit a la tira resta eficiència. El reg és fonamental. I hauré de pensar en el sombreig com ara a les pomes a Girona.

MODERADOR

Aquest sombreig podria ser fet a partir d'arbres fruiters que produeixin?

PAGÈS DOQ PRIORAT

La competència a les vinyes sempre és molt complicada. Ja és prou complicat fer una coberta vegetal viva, perquè si no talles l'herba a temps pot ser que aquell cep se'n ressenti tant que no tingui la brotació suficient perquè l'any següent el puguis podar. Tapar amb palles i altres herbes trencades potser és millor per la manca de competència.

El sombreig amb arbres es gairebé impossible. Una possibilitat explorada per en Josep Lluís Pérez a Mas Martinet és plantar els arbres en recipients, ja que no competirien amb les arrels de los ceps. De totes maneres si el producte final que fas no compta amb un valor afegit alt, això és inviable. Hauríem de buscar un altre model agrari, i conscienciar la gent per recuperar tots els horts. Per altra banda tenim un problema amb el bosc. Amb el temporal Glòria s'han tombat moltíssims pins que si haguessin estat esporgats no haurien caigut. Sobren 3.000 ha de bosc sense gestionar al Priorat. Com que no podem canviar això, perquè el pagés pogués tindre una altra font d'ingressos

que no sigui el raïm i l'oliva s'ha de buscar alguna alternativa de producte i trobar un model agrari més sostenible.

PAGÈS MONTSANT

Martí Boada, sobre el bosc i com els arbres absorbeixen l'aigua del subsòl, diu literalment que els boscos cal tallar-los. (nota del moderador, desconeixem l'abast d'aquestes paraules i a quin tipus de bosc i tala es refereix).

MODERADOR

Parlem de possibilitat de nous models agraris.

PAGESA ECOLÒGICA

Si hem de canviar el model o si hem de portar aigua o recuperar l'aigua de la conca del Siurana per la comarca hauríem de pensar per què la volem. Amb tota la importància i tot el sentit que té la vinya, recuperar l'aigua per regar la vinya hauria de ser el tercer o quart ítem de la llista d'objectius d'aquesta aigua.

La prioritat hauria de ser la sobirania alimentària i recuperar els horts, establir una dinàmica de conreus a la comarca que permetés el màxim d'autoabastiment, incloent la ramaderia que també necessita aigua. La vinya és important però no ha de ser l'única cosa que es pot fer al Priorat. Ja s'estan començant a fer algunes iniciatives que es podrien eixamplar, diversificar, com l'exemple del bosc comestible de la Conca: per què no fer un projecte així i dedicar aigua per alimentar-nos? S'hauria de donar aigua a conreus que la necessiten, que pot ser no donaran tants diners però que ens permetran subsistir. És un equilibri difícil d'aconseguir. Però és fonamental cobrir les necessitats bàsiques: l'alimentació. El vi és un complement a l'alimentació. No és un atac a la vinya sinó una reivindicació d'allò que ha de venir abans que la vinya.

Si només fem vinya i la vinya cau; caurà tot. És molt sensat pensar en la diversificació. També cal apuntar que hi ha tècniques i formes de fer hort que optimitzen millor l'aigua, i fins i tot que permeten fer hort en secà, però cal divulgar, experimentar i generar coneixement.

MODERADOR

La diversificació és un tema que sempre surt als debats del fòrum agrari. Al debat del coronavirus va sortir també: si es tallen o dificulten les comunicacions està bé tenir els aliments a prop. En tot cas, un altre concepte recurrent és el comerç local, les botigues de poble. La sobirania alimentària seria això: el mercat de la plaça de la Quartera a Falset abastit de verdures i fruita pròpia, així com les botigues del Priorat, que no només siguin agrobotigues pel turisme.

PAGÈS DOQ PRIORAT

Tot va canviant i aquí els terrenys de secà ja són història. Ara tenim pluges torrencials i temperatures més altes.

Aquí tenim el problema del relleu generacional. La gent no s'incorpora al món rural. Si no trobem aquest model que sigui sostenible i econòmicament viable perquè els fills d'aquesta gent puguin estudiar el que vulguin però que després puguin tornar aquí a guanyar'es la vida dignament,

no cal que demanem l'aigua per què no ens farà falta. Si no conscienciem a la gent de que el producte de proximitat no té preu, no ens sortirem d'això. Ho hem de fer entre tots.

Només dependre de la vinya pot ser un desastre. Igual que si no queden pagesos autònoms o cooperativistes que venen el raïm. Cada vegada hi ha més treballadors a compte d'empreses. Pot ser que un dia es paguin uns preus, com ha passat al Penedès, que no permetin treballar la terra com a pagès autònom. Hem de buscar un model agrari ben diversificat, sí, però que econòmicament sigui viable. Si no està ben pagat no en trobarem de gent.

MODERADOR

Parlant de relleu agrari i noves incorporacions, una iniciativa en aquest sentit és el Banc de Terres del Priorat. Demanem a la Isabel Ayala si la manca d'aigua ha estat un factor limitant a l'hora que la gent agafi terres?

BANC DE TERRES DEL PRIORAT.

És una de les coses que fa enrere. Especialment si és una persona que ja porta terres no es vol aventurar sense aigua. I si és algú sense experiència l'hem d'assessorar molt bé perquè pugui tirar endavant el conreu.

Moltes vegades s'han de fer inversions molt grans (per netejar el terreny, posar una bassa, reg...) que després no es pot o és molt difícil amortitzar amb els preus que es paguen pel que produeixen els conreus. O no hi ha la capacitat econòmica per fer aquesta inversió inicial. Sí que hi ha joves (de menys de 40 anys) amb formació, que tenen clar que volen una diversificació i cultivar en ecològic, que fan venda directa i que tenen més capacitat per portar finques de policultiu.

MODERADOR

Sobre la dificultat de regar els horts, en tenim un exemple a qui voldríem preguntar, ja que sovint Michael has manifestat que a finals d'estiu tens dificultats per omplir la bassa i regar, en moment clau de recol·lecció i final de creixement de varietats amb gran necessitat d'aigua com carbasseres i d'altres.

HORTICULTOR LA SAFRANÒRIA

No hi ha prou aigua. Hi ha molts llocs on abans es podia fer horta que avui en dia és impossible. Ni fent un reg responsable amb els gastos mínims d'aigua (reg microperforat, la bassa tapada per no perdre per evaporació) tampoc no dóna.

PAGÈS DOQ PRIORAT

Hi han uns sensors (dendrómetres) que toquen lo tronc del cep o de l'arbre i mesuren la contracció i dilatació de la fusta per dir-te quan s'està estressant la planta. Aquesta informació és enviada via mòbil o pc. Hi ha una empresa que es diu Vertex Nuevocampo. Un altre mètode més barat és posar una varilla a varies profunditats de terra, per exemple a 30 a 50 i a 80 cm, i et dóna la humitat de la terra, sobretot de la llicorella. La llicorella té poca capacitat de retenció d'aigua. S'ha de fer un reg molt respectuós: molt poquet i

sovint. Millor 3 l cada 3 dies que no pas 30 l en un dia i tornar-lo a fer en 10 dies. Però per fer això convé un reg automatitzat, cosa que augmenta força la despesa de diners. Si tens diners l'automatitzes i des de casa pots obrir i tancar el reg i fer un reg molt precís.

Hauríem d'aprofitar el centre d'investigació Vitec al màxim, per poder fer assajos i buscar models. Que ens pogués donar suport en tot, és una eina que no podem deixar perdre. Dona formació a molta gent. Ara mateix hi ha en marxa un estudi per fer un seguiment de si val la pena empeltar granatxes i carinyenes tradicionals per trobar una planta més autòctona i resistent a la sequera.

Cal acabar dient però, que a més de tot el que s'ha parlat en relació al món agrari, si ampliem la vista i enfoquem la comarca i les possibilitats de viure-hi, pobles de la conca del riu Siurana com Torroja, Porrera o Gratallops tenen problemes greus d'abastiment d'aigua d'ús de boca, no només de reg.

MODERADOR

A partir doncs de tot el que hem parlat, i vista la importància de l'aigua per al futur de la comarca, com s'encara la qüestió del riu Siurana i quines mancances tenim a la comarca a l'hora d'afrontar la qüestió?

SANTI BORRÀS

Falta una mica que ens ho acabem de creure tots a la comarca, a vegades sembla que estem demanant alguna cosa que no és nostra, i falta feina per part de tots, per explicar bé que aquesta aigua és del riu, és de la seva conca.

L'abastament que al seu dia va necessitar bàsicament Reus i el Camp de Tarragona avui en dia el tenen més que solucionat. Hi ha tot un entramat econòmic al voltant del pantà de Riudecanyes i la seva gestió que fa més de 100 anys que dura i que costarà molt de desincrustar, ja que estan gaudint d'alguns avantatges i privilegis que es donen per fets com si haguessin de ser per tota la vida. La llei d'aigües ja diu que les concessions no seran a perpetuïtat (cosa que l'anterior llei d'aigües deia), per tant la recuperació és factible. Tot dependrà de si la comarca demostra unitat, s'ho creu i ho defensa. Les últimes dades que tenim diuen que només la depuradora de Reus, i la de Tarragona-Vilaseca-Salou, que és conjunta, després de depurar l'aigua, llencen al mar directament 10 pantans de Riudecanyes cada any. Llavors que aquesta aigua és necessària pel Baix Camp és una mentida, és una fal·làcia, és un engany.

Fa falta que s'apreti des de la comarca. De les set reunions previstes de la taula del Siurana ja se'n porten sis. Faria falta l'última, després alguna de conclusions i després tota la dinàmica d'exposició de solucions.

Només caldria anar a la concessió primigènia, la primera concessió que es va donar l'any 30 (ara ha fet 90 anys) per entendre que si es respectés tot no hi hagués hagut problema: la concessió era d'aprofitament d'aigües sobreres després de deixar córrer els primers 200 l pel riu que eren per als usuaris inferiors. Allà a la venta del Pubill hi ha el túnel que connecta el riu Siurana amb el pantà de Riudecanyes.

Fa 90 anys els enginyers ja deien que s'havien de deixar córrer els primers 200 l, i trasvassar les aigües sobreres que eren les dels aiguats temporals d'octubre i d'abril, cosa que no suposaria un gran trasbals a la comarca. El problema és que ara se l'estan emportant tota.

Hi ha aquests quatre pobles, Poboleda, Torroja, Gratallops i una mica indirectament, ja que no és pròpiament conca del Siurana, però és de l'afluent, Porrera (amb el Cortiella), que tenen un paper principal. Ss'han de posar forts i tossuts amb el tema de l'aigua de boca, que és la primera. Les entitats que estan més amb la lluita ambiental ens haurem de posar forts amb el compliment de la normativa europea de la Xarxa Natura 2000 amb la salvaguarda del riu Siurana i manteniment d'un cabal ecològic raonable, i després ve la tercera pota de la reivindicació d'aquesta aigua que és l'ús agrari, o professional (ramaderia...).

En aquest sentit, estratègicament, es troba a faltar un estudi més global sobre quin ús se li podria donar a aquesta aigua a tota la comarca. PLA ESTRATÈGIC COMARCAL D'AIGUA.

Pel que fa a emmagatzemar aquesta aigua, el magatzem ja està fet: el pantà de Siurana, que està a una cota altíssima per la comarca. La part baixa, per on surten les tuberíes està a 420 m sobre el nivell del mar. Això dona per regar el 70-80% de la zona agrícola de tota la vall del Siurana i algun lloc més sense haver de bombar l'aigua, que és un dels grans costos a l'hora que es gestiona aigua per usos agrícoles.

Ho tenim bé perquè pitjor no pot estar. Ens ho hem d'acabar de creure tots plegats. Les dades que tenim ara són: de la misèria dels 20 l per segon de cabal ecològic que es deixen anar actualment, hauria d'anar als 37 l de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre, un estudi del ACA parla de 60 l, que suposaria entre doblar i triplicar la misèria d'aigua que estan deixant anar actualment. A nivell d'administració fa falta feina per reivindicar aquesta aigua a la comarca, però s'ha de dir quin ús ha d'acabar tenint aquesta aigua, no només dir per què és nostra, perquè hi ha unes infraestructures fetes i unes concessions donades. Falta la feina de plantejar què fem amb 5-6 milions de metres cúbics anuals que recull el pantà de Siurana, que se'n van cap al pantà de Riudecanyes.

S'ha de buscar la manera de no deixar desprotegit el sector agrari del Baix Camp, però fixar uns terminis (10-15-20 anys) de retorn. El primer any s'haurà de retornar un percentatge, l'any següent una mica més i acabar provocant indirectament que aquesta aigua del Baix Camp i de Tarragona que es podria reutilitzar sobretot per usos industrials i agraris amb arbre, no amb horta però sí amb arbre, que es fessin les inversions que toquin i s'envasés aquesta aigua en lloc de llençar-la.

Entre Baix Camp i Tarragonés estan sortint 1.800 l per segon continu, 365 dies l'any que se'n van al mar: 300 l de Salou, 1.300 l de la depuradora de Tarragona-Vilaseca-Salou que surten dins del mateix port. Aigua que podria ser reutilitzable per d'altres coses. I a partir d'aquí rebaxaríem amb els terminis que toquin l'aigua que s'estan emportant.

PAGESA ECOLÒGICA

Tenir alguna investigació sobre què entra a la comarca que ens podríem fer aquí si tinguéssim aigua és una informació molt important per justificar un desenvolupament agrari polifuncional a la comarca.

ANNEXOS

<https://tarragonadigital.com/terres-de-lebre/departament-agricultura-regadiu-priorat-ribera-ebre>
informació periodística sobre implantació de nous regadius al baix Priorat

<https://www.lifeprioratmontsant.eu/ca/projecte/fase-2-aplicacio/>

Projecte d'estudi de les necessitats hídriques reals a la vinya

https://crbaixpriorat.cat/ca_ES/

comunitat de regants del baix priorat

http://www.creaf.uab.cat/accua/ACCUA_tecnica_internet.pdf

Estudi sobre els efectes del canvi climàtic al Priorat

<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000263/00000049.pdf>

ESTUDI D'EFECTES DEL CANVI CLIMÀTIC EN EL CONREU DE LA VINYA
Montse Nadal i Antoni Sánchez-Ortiz. URV.

RESUM CONCLUSIONS:

- Amb calor severa forta caiguda d'antocians, sobretot en zona primerenca.
- Sòls amb més retenció d'aigua, argiles, els efectes són més negatius perquè al gaudir de més aigua les plantes transpiren més.
- Disminució del rendiment, sobretot a les puntes dels costers de llicorella.
- Molt de sucre i pocs antocians, destrucció de polifenols i àcids, amb tanins més verds. El resultat és vins més alcohòlics, de tacte més aspre i menys riquesa aromàtica.

Sobre maneres d'hort amb menys reg o sense reg:

<https://www.lepotagerdesante.com/>

Pascal Pot, sud de França

<https://www.agrocultura.org/lhorta-den-miquel-angel-angelats-riquesa-lebre/>

Miquel Àngel Angelats, Aldover, Baix Ebre